

Bokföringsbrott i fall av konkurs

*En fallstudie av bokföringsbrott i småföretag som försatts i
konkurs*

Leo Orre 40994

Pro gradu-avhandling

Fakulteten för samhällsvetenskaper och ekonomi

Åbo Akademi

Åbo 2021

Ämne: Redovisning	
Författare: Leo Orre	
Titel: Bokföringsbrott i fall av konkurs – En fallstudie av bokföringsbrott i småföretag som försatts i konkurs	
Handledare: Karolina Söderlund	
<p>Abstrakt:</p> <p>I Finland står bokföringsbrott för ungefär en femtedel av alla ekonomiska brott. Tidigare forskning har bidragit med många teorier om bakomliggande orsaker till bokföringsbrott men bokföringsbrott i småföretag har fått lite uppmärksamhet i tidigare forskning och media. Detta trots att småföretag med färre än 50 anställda står för över 98 procent av alla företag i Finland.</p> <p>I avhandlingen svarar jag på vilka typer av bokföringsbrott som sker vid en konkurs i Finland, vilka bakomliggande orsaker som har förekommit samt om de teorier som utvecklats även gäller i småföretag. Metoden är en fallstudie som baserar sig på två fall av bokföringsbrott vid konkurs i småföretag som varit verksamma på Åland.</p> <p>I det ena fallet har bokföringsbrottet varit ett medvetet försök till att få en personlig vinning och i det andra fallet handlar det om brist på kunskap. Motivet var i det ena fallet att utnyttja en kris och få personlig nytta av den medan det i det andra fallet inte fanns ett lika tydligt motiv enligt de utvecklade teorierna. Bedrägeritriangeln och bedrägeridiamanten som är teorier utvecklade baserat på större företag är delvis anpassningsbara till småföretag. Dock kan man inte använda sig av teorierna rakt av eftersom motiv och individens förmåga ser annorlunda ut i ett småföretag. Även bedrägeriundrandettriangeln är inte rakt av anpassningsbar då småföretag vanligtvis inte har en internrevisionsprocess och det finns utrymme för genuina misstag vilket det oftast inte finns i större företag.</p>	
Nyckelord: Redovisning, Bokföringsbrott, Ekonomisk brottslighet, Konkurs	
Datum: 7.5.2021	Sidantal: 48

Innehållsförteckning

Ordförklaringar

Figurförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Problemområde	1
1.2. Syfte.....	2
1.3. Avgränsningar	2
1.4. Struktur.....	3
2. Teoretisk bakgrund	4
2.1. Bakomliggande orsaker till bokföringsbrott.....	4
2.1.1. Bedrägeritriangeln	4
2.1.2. Bedrägeridiamanten	6
2.1.3. Svårigheter med att upptäcka och förebygga bokföringsbrott	7
2.2. Vad är bokföringsbrott?	8
2.2.1. Bokföringsbrott.....	8
2.2.2. Grovt bokföringsbrott.....	9
2.2.3. Bokföringsbrott av oaktsamhet	9
2.2.4. Bokföringsförseelse	9
2.2.5. Övriga bokföringsbrott.....	10
2.1. Handläggningen av bokföringsbrott	11
2.1. Konkursförfarandet	11
2.2. Bokföringsbrott i små och stora företag	14
2.2.1. Enron.....	15
2.2.2. Worldcom	16
3. Metod.....	18
3.1. Forskningsmetod	18
3.2. Genomgång av domar.....	19
3.1. Skydd av personuppgifter	19
3.2. Dokumentförstöring	19
3.3. Fallstudie som metod	19
4. Genomgång av fall	22
4.1. Fall 1 – Hotell.....	22
4.1.1. Åklagarens straffanspråk	23

4.1.2.	Svaromål	24
4.1.3.	Domskäl	25
4.1.4.	Dom.....	26
4.2.	<i>Fall 2 – Konsultföretag</i>	27
4.2.1.	Åklagarens straffanspråk	27
4.2.2.	Övriga målsägandes straffyrkande	30
4.2.3.	Svaromål	30
4.2.4.	Domskäl	31
4.2.5.	Dom.....	32
5.	Resultat	34
6.	Avslutande diskussion	39
	Källförteckning	40

Ordförklaringar

Agentur	En agentur är det företag som säljer tjänster eller produkter som ett annat företag har rättigheterna till.
Boförvaltare	Den som ansvarar för registreringen av företagets tillgångar och uppdelningen av dem då en konkurs inletts.
Konkursbo	Företagets egendomar som finns kvar då det satts i konkurs.
Rekvisitet	De villkor som ställs för att en lag ska vara tillämpningsbar.
Villkorligt fängelse	Verkställningen av straffet skjuts upp under en angiven prøvotid.
Åtalsprövning	Domaren gör en åtalsprövning baserat på förundersökningen och det åtal som åklagaren yrkar på.

Figurförteckning

Figur 1	Bedrägeritriangeln	s. 5
Figur 2	Bedrägeridiamanten	s. 6
Figur 3	Bedrägeriundandragandetriangeln	s. 7
Figur 4	Handläggningsprocessen för bokföringsbrott	s. 11

1. Inledning

I avhandlingens inledande kapitel behandlas problemområdet, syftet, avgränsningarna och avhandlingens struktur.

1.1. Problemområde

Bokföringsbrott står i Finland för ungefär en femtedel av de ekonomiska brott som kommer till myndigheternas kännedom (Skatteförvaltningen, 2020). Bokföringsbrotten är vanligt förekommande trots att myndigheterna arbetar kontinuerligt med att bekämpa den ekonomiska brottsligheten och det finns lagstiftning om redovisningen i företag. Även om bokföringsbrott är en vanligt förekommande brottstyp finns det en tydlig avsaknad av studier om bokföringsbrott i fall av konkurs.

Korsell-Emanuelsson (2003) menar att de som begår ekonomiska brott kan delas in i två kategorier baserat på motivet bakom brottet: individer som reagerar på en kris och individer som tar ett tillfälle i akt. Vidare lyfter Korsell-Emanuelsson (2003) fram att individen begår brottet för att manövrera sig genom en kris som hotar individen, hans närhet eller företaget. En konkurs är en kris som drabbar företaget och om företaget är ett mindre företag eller enmansföretag påverkar det även individen i större utsträckning. Att bokföringen och bokslutet är upprättat baserat på riktiga och tillräckliga uppgifter är relevant då vi har och göra med en konkurs. Detta då uppgifterna bokföraren ska använda då hen upprättar bokförteckning, gäldenärsförteckning och utdelningsförteckning annars riskerar att inte vara riktiga och tillräckliga. Om det varit fråga om ett bokföringsbrott vid en konkurs ökar risken för att dessa grundläggande uppgifter inte är korrekta. Att konkursen är en form av kris och vikten av en korrekt bokföring vid konkurs erbjuder en intressant ingång till avhandlingens syfte.

När bokföringsbrott diskuteras i media eller forskning fokuserar man ofta på stora företag och fallen som uppmärksammas är ofta omfattande fall där man har använt sig av avancerade metoder för att begå och dölja ett bokföringsbrott. Avsevärt mycket mindre utrymme ges åt bokföringsbrott som begåtts inom småföretag. Tidigare forskning fokuserar vanligtvis på fall som tagits upp i Högsta domstolen eller fått stor uppmärksamhet i media. Jag har valt att fokusera på fall som vunnit laga kraft i tingsrätten då dessa inte är lika lättillgängliga för allmänheten. De mindre uppmärksammade fallen är intressanta i forskningssyfte då över 98 procent av företag i Finland är småföretag som har färre än 50 anställda (Företagarna i Finland, 2021).

1.2. Syfte

Syftet med avhandlingen är att undersöka vilka typer av bokföringsbrott som begåtts i företag som gått i konkurs i Finland. För att undvika en rent deskriptiv avhandling och istället bidra med ny information till fältet undersöks motivet bakom bokföringsbrott i fall av konkurs och motivfaktorerna kopplas till tidigare forskning inom området. Avhandlingen avgränsar sig till fall där domen vunnit laga kraft.

Forskningsfrågorna som avhandlingen avser svara på är:

- *Vilka typer av bokföringsbrott sker i fall av konkurs i Finland?*
- *Vilka bakomliggande orsaker har förekommit?*
- *Gäller de teorier som utvecklats om bokföringsbrott även småföretag?*

1.3. Avgränsningar

Inledningsvis begärs domar där bokföringsbrott, grovt bokföringsbrott, bokföringsbrott av oaktsamhet eller bokföringsförseelse varit en av åtalpunkterna ut från de 20 tingsrätterna i Finland. I den första kontakten med tingsrätterna begärdes domar ut för 2018. De tingsrätter som lämnat ut domar på svenska går vidare till nästa steg där domarna granskas närmare för att hitta domar där bokföringsbrottet beskrivs utförligt och det har varit fråga om en konkurs i samband med bokföringsbrottet. Denna avgränsning ledde till att Ålands tingsrätt kontaktades en andra gång och domar för 2010–2018 begärdes ut.

Slutligen ledde avgränsningarna till att två domar från Ålands tingsrätt uppfyllde kraven som tidigare satts, båda domar gällde företag med färre än 50 anställda. Båda domar har vunnit laga kraft och kan inte längre överklagas i hovrätten.

1.4. Struktur

I avhandlingens inledande kapitel presenteras problemområdet, syftet, avgränsningarna och avhandlingens struktur. Avhandlingens andra kapitel består av den teoretiska bakgrunden där bakomliggande orsaker till bokföringsbrott, definitionen av bokföringsbrott, handläggningen av bokföringsbrott, konkursförfarandet samt bokföringsbrott i små och stora företag presenteras. I det tredje kapitlet presenteras valet av metod, skydd av personuppgifter, dokumentförstring samt fallstudie som forskningsmetod. I det fjärde kapitlet behandlas de två fallen som fallstudien baserar sig på. Det femte kapitlet består av resultatpresentation. Det sjätte och avslutande kapitlet behandlar avhandlingens begränsningar och förslag till vidare forskning.

2. Teoretisk bakgrund

I avhandlingens andra kapitel presenteras bakomliggande orsaker till bokföringsbrott, definitionen av bokföringsbrott, handläggningen av bokföringsbrott, konkursförfarandet samt bokföringsbrott i små och stora företag.

2.1. Bakomliggande orsaker till bokföringsbrott

Bedrägeritriangeln och bedrägeridiamanten är två snarlika modeller som bl.a. förklarar bakomliggande orsaker till att ett bokföringsbrott begås. Båda modeller är uppbyggda för att passa företag med en ledning och övervakande styrelse.

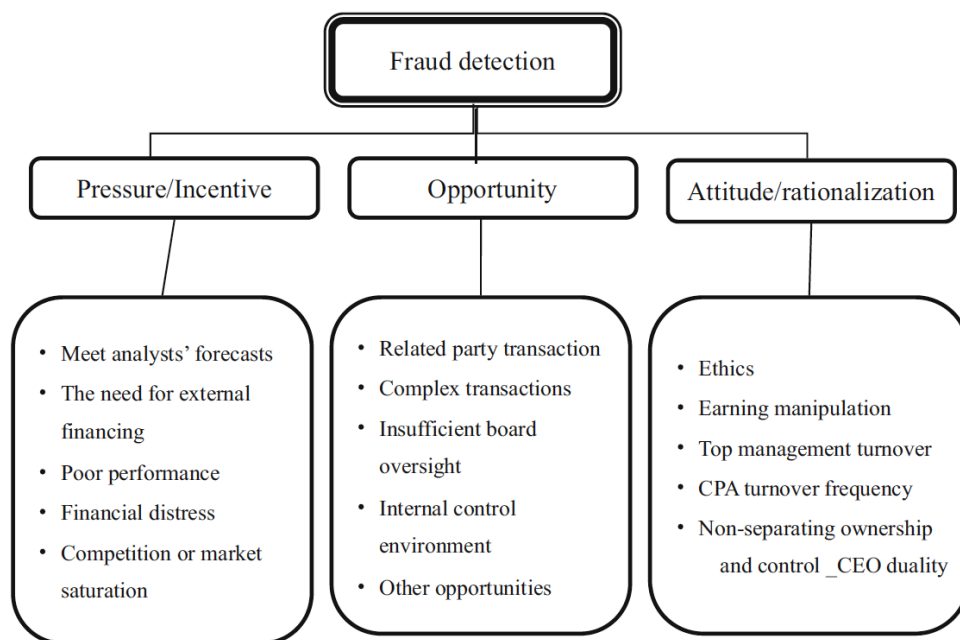
2.1.1. Bedrägeritriangeln

Korsell-Emanuelsson (2003) definierar tre bakomliggande orsaker till ett bokföringsbrott: motiv, motdrivande bortförklaringar och tillfälle. De som begår ett bokföringsbrott på grund av motiv är enligt Korsell-Emanuelsson (2003) antingen individer som reagerar på en kris eller individer som tar ett tillfälle i akt. Korsell-Emanuelsson (2003) lyfter fram att de som reagerar på en kris uteslutande drar nytta av sin position i företaget. Dessa individer är enligt Korsell-Emanuelsson (2003) ofta respekterade och stabila, till skillnad från brottslingar i allmänhet.

Om personen istället tar ett tillfälle i akt är motivet ofta att göra en personlig vinning snarare än att ta sig genom en kris eller rädda företaget ur en kris (Korsell-Emanuelsson, 2003). De individer som faller inom den här kategorin begår ett bokföringsbrott endast om ett tillfälle att begå ett uppstår. Vidare menar Korsell-Emanuelsson (2003) att dessa personer kan skapa upp situationer som skapar ett tillfälle och det är även vanligt att kriminella söker upp dem för att begå ett bokföringsbrott. Korsell-Emanuelsson (2003) menar att dessa personers värderingar skiljer sig från brottslingar i allmänhet.

Korsell-Emanuelsson (2003) påpekar att personer som begår ett bokföringsbrott bortförklarar det brottsliga för att rättfärdiga sitt agerande för sig själva. Personer som begår bokföringsbrott har andra värderingar än brottslingar i allmänhet och behöver således motivera brottet för sig själva, annars kan de inte fortsätta se sig själva som laglydiga individer (Korsell-Emanuelsson, 2003). De konstruerade bortförklaringarna är enligt Korsell-Emanuelsson (2003) inte påhittade i efterhand utan individen konstruerar dem före bokföringsbrottet begås.

Korsell-Emanuelsson (2003) lyfter fram några exempel på dessa bortförklaringar: jag skadar ingen fattig i och med mitt agerande, andra agerar också på samma sätt och då borde även jag få göra det, pengarna jag tar är bara ett lån och jag kommer att betala tillbaka senare. Korsell-Emanuelsson (2003) menar att ett tillfälle att begå ett bokföringsbrott bör finnas för att dessa personer ska agera och begå ett brott. Oftast styrs tillfället av hur arbetet är organiserat (Korsell-Emanuelsson, 2003). Vidare menar Korsell-Emanuelsson (2003) att orsaken till att mängden ekonomiska brott ökar beror på att fler tillfällen uppstår snarare än att motivationen att begå ett bokföringsbrott ökat i allmänhet.

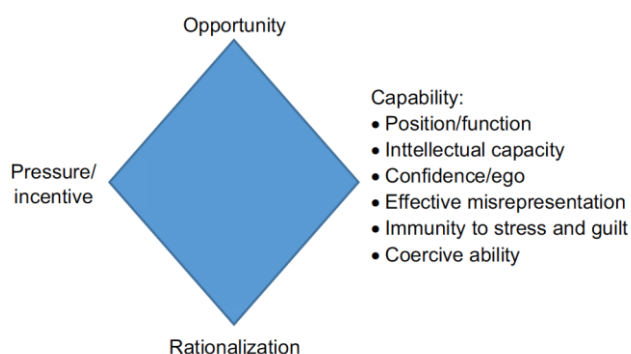

Figur 1. (Huang et al. 2016)

Även Huang, Lin, Chiu och Yen (2016) diskuterar bedrägeritriangeln. Bedrägeritriangeln är en modell som förklarar de bakomliggande orsakerna som får en individ att begå ett yrkesbedrägeri, exempelvis ett bokföringsbrott (Huang et al., 2016). Modellen baserar sig på att ett bedrägeri är resultatet av en kombination av motiv, tillfälle och rationalisering. Huang et al. (2016) menar att motivet kan vara att möta analytikens prediktioner, att man inte presterar på förväntad nivå eller en svår finansiell situation. Tillfället kan enligt Huang et al. (2016) bl.a. vara komplexa transaktioner, att styrelsen har dålig insyn i verksamheten eller att den interna kontrollen är svag och skapar en möjlighet. Individens rationalisering kan enligt Huang et al. (2016) vara vinstmanipulering, individens etiska syn eller ledningens påverkan på organisationens kultur.

2.1.2. *Bedrägeridiamanten*

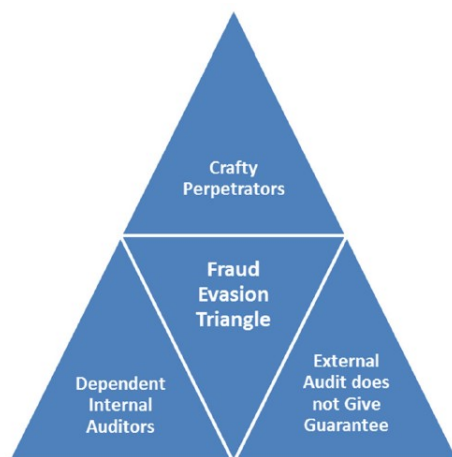
Rustianiri, Nurkholis och Andayani (2019) lyfter fram bedrägeridiamanten som är en modell som är snarlik bedrägeritriangeln. Förutom de tre bakomliggande orsakerna som Korsell-Emanuelsson (2003) och Huang et al. (2016) diskuterar innehåller bedrägeridiamanten även individens förmåga som en faktor. Individens förmåga är enligt Rustianiri et al. (2019) en modifiering av det tillfälle som finns i bedrägeritriangeln. Individens förmåga kan enligt Rustianiri et al. (2019) bl.a. vara den ställning man har i organisationen, individens intellektuella förmåga eller att personen är immun mot stress och skuld känslor.

Figur 2. (Rustianiri et al. 2019)

2.1.3. Svårigheter med att upptäcka och förebygga bokföringsbrott

Erkan och Erturan (2019) har utvecklat en modell som förklarar varför det är svårt att upptäcka bedrägerier (exempelvis bokföringsbrott) i dagens organisationer. Bedrägeriundrandragandetriangeln består av tre faktorer: listiga förövare, beroende internrevisorer och att externrevisionen inte ger några garantier (Erkan & Erturan, 2019).

Figur 3. (Erkan & Erturan, 2019)

Erkan och Erturan (2019) lyfter fram att den listiga förövaren ofta har olika motiv och hen måste veta hur hen ska gå tillväga för att inte åka fast för sitt agerande. Författarna menar dock att själva motivet är dock inte relevant då vi ser till att det är svårt att upptäcka bedrägerier, alla anställda kan begå någon form av bedrägeri. Vidare lyfter Erkan och Erturan (2019) fram att inga faktorer, varken från bedrägeritriangeln eller bedrägeridiamanten har några konsekvenser för förebyggandet av bedrägerier. Förövaren känner till organisationen, planerar sitt agerande väl, är smart och begår ofta samma bedrägeri igen (Erkan & Erturan, 2019). Erkan och Erturan (2019) påpekar att bedrägeriet blir en återkommande händelse i organisationen vilket leder till att det är svårt för den analytiska granskningsprocessen att upptäcka bedrägeriet.

Den beroende interrevisionsprocessen är en faktor i Erkan och Erturans (2019) modell eftersom: interna revisorer inte är oberoende, interna revisorers roll är inte specifikt att upptäcka bedrägerier och interna revisorer ofta saknar erfarenhet. Enligt författarna står

den interna revisionsprocessen endast för 15 procent av det initiala upptäckandet av bedrägerier. Den tredje faktorn i Erkan och Erturans (2019) modell är att externa revisorer inte ger några garantier. Enligt författarna är den externa revisionsprocessen inte utvecklad för att upptäcka bedrägerier.

2.2. Vad är bokföringsbrott?

Bokföringen inom ett företag syftar till att förse beslutsfattarna inom och utanför företaget med användbar information om den ekonomiska situationen (Segal, 2016). Definitionen av bokföringsbrott innefattar en mängd olika handlingar, Tutino och Merlo (2019) menar att bokföringsbrott innebär medveten manipulering av den finansiella rapporteringen. Syftet bakom manipuleringen av rapporterna är enligt Tutino och Merlo (2019) att få företaget att verka förmögnare än vad det egentligen är. Segal (2016) påpekar på ett liknande sätt att grunden i ett bokföringsbrott är att man försöker röra sig utanför det existerande regelverket med syftet att ge en falsk bild av bokföringen.

I Finland regleras bokföringsbrotten i strafflagen (39/1889) och delas upp i: bokföringsbrott, grovt bokföringsbrott och bokföringsbrott av oaktsamhet.

2.2.1. Bokföringsbrott

Enligt strafflagens 30 kapitel § 9 (39/1889) kan utövaren av ett bokföringsbrott vara den bokföringsskyldige, en företrädare för den bokföringsskyldige, den som har den faktiska beslutanderätten om den bokföringsskyldige är en juridisk person eller den som fått i uppdrag att upprätta bokföringen. Bokföringsbrott begås då någon av de tidigare nämnda utövarna utför något med konsekvensen att det blir svårare att få en riktig och tillräcklig bild av resultatet av verksamheten eller den ekonomiska ställningen, med andra ord: låter bli att bokföra affärshändelser eller upprättar bokslut på ett sätt som strider mot bokföringslagstiftningen; inkluderar falska eller vilseledande uppgifter i bokföringen; förstör, skadar eller döljer bokföringsmaterial. Utövaren av ett bokföringsbrott straffas med böter eller maximalt två års fängelse. (Strafflag 39/1889)

2.2.2. Grovt bokföringsbrott

För att ett bokföringsbrott ska anses vara grovt ska: bokföringen av affärshändelserna eller bokslutet försummas helt eller till en väsentlig grad; det handla om ett stort antal oriktiga eller vilseledande uppgifter, uppgifterna avse höga belopp eller bokföringen basera sig på verifikat med falskt innehåll; hela eller väsentliga delar av bokföringen förstöras eller betydande delar av bokföringen skadas. Utövaren av ett grovt bokföringsbrott straffas med minst fyra månaders fängelse och maximalt fyra års fängelse. (Strafflag 39/1889)

2.2.3. Bokföringsbrott av oaktsamhet

Bokföringsbrott av oaktsamhet begås då en av de tidigare nämnda utövarna av grov oaktsamhet: helt eller delvis försummar att bokföra affärshändelserna eller upprätta bokslut; förstör, skadar eller tappar bort bokföringsmaterial. Handlingen bör även leda till att det blir avsevärt mycket svårare att få en riktig och tillräcklig bild av verksamhetens ekonomiska resultat eller ställning. Utövaren av ett bokföringsbrott av oaktsamhet straffas med böter eller maximalt två års fängelse. (Strafflag 39/1889)

2.2.4. Bokföringsförseelse

Förutom de tre typer av bokföringsbrott som regleras i strafflagen tar bokföringslagen (1336/1997) även upp bokföringsförseelse. En bokföringsförseelse är uppsåtliga handlingar eller handlingar av grov oaktsamhet som inte utgör bokföringsbrott, grovt bokföringsbrott eller bokföringsbrott av oaktsamhet enligt vad som regleras i strafflagen. Utövaren av dessa handlingar: låter bli att göra noteringar i bokföringen inom angiven tid; försummar att bifoga kvitto eller liknande utredning till verifikatet för utbetalning av kontant lön; låter bli att arkivera bokföringsmaterial enligt bokföringslagen; inte följer registreringskyldigheten enligt bokföringslagen. Utövaren av en bokföringsförseelse ska dömas till böter om inget strängare straff anges i någon annan lag. Om förseelsen anses vara ringa ska utövaren inte dömas till något straff. (Bokföringslag 1336/1997)

2.2.5. Övriga bokföringsbrott

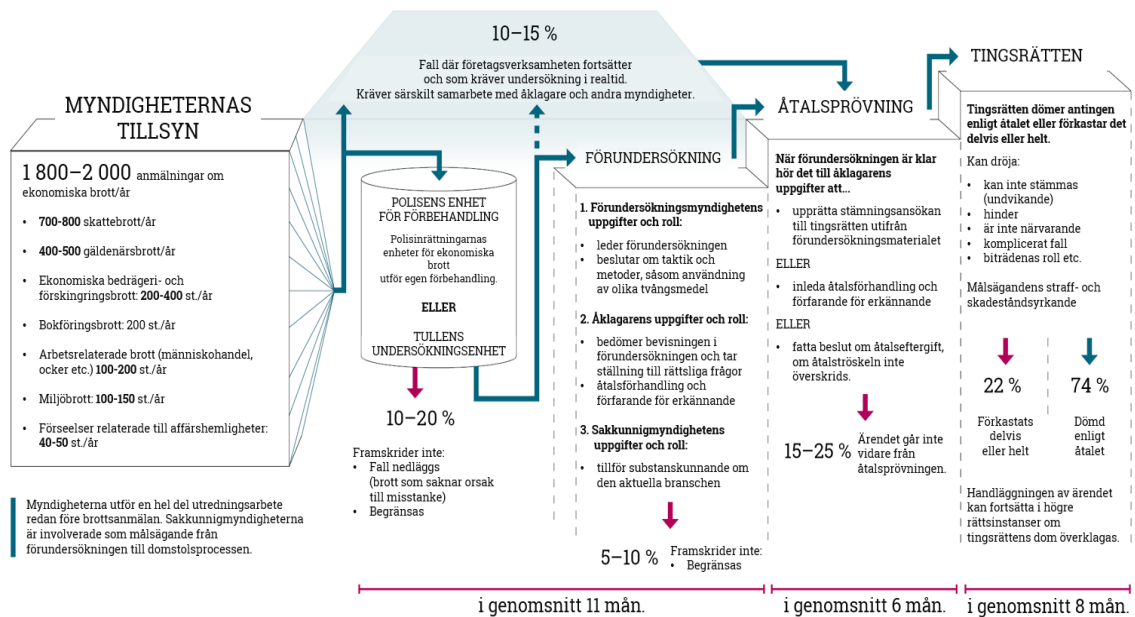
Bokföringsförseelse av kreditinstitut regleras i kreditinstitutlagens 11 kapitel § 172 (121/2007). Utövaren av ett kreditinstituts bokföringsförseelse är den som medvetet eller av grov vårdslöshet: upprättar ett bokslut eller koncernbokslut som strider mot kreditinstitutlagens 9 kapitel eller en förordning eller föreskrift från finansinspektionen som grundar sig på kreditinstitutlagens 9 kapitel; bryter mot bestämmelserna för framläggande av bokslut eller anmälan av bokslut för registrering som regleras i kreditinstitutlagens 9 kapitel § 156; bryter mot bestämmelserna om upprättande av delårsrapport eller årsrapport som regleras i kreditinstitutlagens 9 kapitel § 157; bryter mot reglerna om slutredovisning av fusion, delning eller likvidation av ett kreditinstitut. Om handlingen inte är straffbar enligt strafflagens 30 kapitel § 9 eller § 10 (bokföringsbrott eller bokföringsbrott av oaktsamhet) eller det finns ett strängare straff i någon annan lag ska förövaren dömas till böter. (Kreditinstitutlag 121/2007)

Bokföringsförseelse av värdepappersföretag regleras i lagen om investeringstjänsters 16 kapitel § 6 (747/2012). Utövaren av ett värdepappersföretags bokföringsförseelse är den som medvetet eller av grov oaktsamhet upprättar ett bokslut eller koncernbokslut som strider mot: lagen om investeringstjänsters 8 kapitel § 1; kreditinstitutlagens 9 kapitel § 146–157; en förordning från finansministeriet baserad på lagen om investeringstjänsters 8 kapitel § 3; en föreskrift från finansinspektionen baserad på lagen om investeringstjänsters 8 kapitel § 4. Om handlingen inte är straffbar enligt strafflagens 30 kapitel § 9 eller § 10 (bokföringsbrott eller bokföringsbrott av oaktsamhet) eller det finns ett strängare straff i någon annan lag ska förövaren dömas till böter. (Lag om investeringstjänster 747/2012)

Bokföringsförseelse av kreditinstitut och bokföringsförseelse av värdepappersföretag exkluderas ur benämningen bokföringsbrott under fortsättningen av arbetet då dessa brott enligt Statistikcentralen (2020) varken kommit till myndigheternas kännedom eller blivit anmälda till åklagare i Finland mellan åren 2010 och 2019. I benämningen bokföringsbrott ingår härefter: bokföringsbrott, grovt bokföringsbrott, bokföringsbrott av oaktsamhet samt bokföringsförseelse.

2.1. Handläggningen av bokföringsbrott

Myndigheterna i Finland tar emot 1 800 – 2 000 anmälningar om ekonomiska brott per år. Av dessa läggs 10 – 20 procent ner eller begränsas och 10 – 15 procent kräver undersökning i realtid. Resterande del går vidare till förundersökning där ytterligare 5 – 10 procent begränsas. För ett fall tar det i genomsnitt 11 månader att komma till det här skedet i processen. Följande steg är åtalsprövning där de fall som krävde undersökning i realtid kommer tillbaka till processen. Det tar ett fall ytterligare 6 månader i genomsnitt att komma genom detta skede i processen och 15 – 25 procent av fallen går inte vidare från åtalsprövning. Nästa steg är tingsrättens dom som vanligen tar ytterligare 8 månader. I genomsnitt döms 74 procent enligt åtalet och 22 procent av straff- och skadeståndsyrkanden förkastas helt eller delvis. Om domen överklagas kan processen fortsätta i högre rättsinstanser. (Skatteförvaltningen, 2021)

Figur 4. (Skatteförvaltningen, 2021)

2.1. Konkursförfarandet

En konkurs är ett exempel på den kris i bedrägeritriangeln som bland annat Korsell-Emanuelsson (2003) lyfter fram. Bokföringsbrott vid konkurser är speciellt intressanta både i och med att en kris uppstår men även eftersom bokföringsbrottet kan påverka upprättandet av boförteckningen, gäldenärsförteckningen och utdelningsförteckningen.

Om bokföringen och bokslutet inte baserar sig på riktiga och tillräckliga uppgifter försvåras boförvaltarens arbete.

Konkursförfarandet betyder att ett företaget som är olönsamt och insolvent läggs ner efter att ärendet har behandlats i en domstol. Den som ansöker om att sätta företaget i konkurs kan vara ägaren av företaget eller någon av de parter som företaget har skulder till. Om skäl finns kan en konkurs även läggas ner och verksamheten fortsätter. Om domstolen väljer att fortskrida med konkursförfarandet utses en boförvaltare vars uppgift är att förvalta och representera konkursboet. (Suomi.fi, 2021)

Konkursförfarandet inleds då domstolen beslutat att sätta företaget i konkurs, samtidigt meddelar domstolen handelsregistret om att konkursförfarandet är inlett. En notering om konkursen görs i följande register: handelsregistret, insolvensregistret, konkurs- och företagsregistret samt kreditupplysningsregistret. Om det är nödvändigt kan även uppgifter om konkursen publiceras i Officiella tidningen för att få reda på eventuella okända borgenärer. (Suomi.fi, 2020)

Ifall den som ansökt om att sätta företaget i konkurs är en borgenär underrättas företagets ägare innan processen går vidare till domstolen för att besluta om att inleda konkursförfarandet eller lägga ner konkursen. Efter att företagets ägare meddelats om konkursansökan kan hen lämna in ett skriftligt yttrande. Företagets ägare bestämmer inte längre över företagets egendom då konkursförfarandet inletts utan ansvaret ges åt en boförvaltare som vanligtvis är en advokat. (Suomi.fi, 2020)

Boförvaltaren får i uppgift att upprätta en boförteckning d.v.s. en förteckning över företagets tillgångar och skulder. Boförteckningen innehåller även en beräkning av värdet på företagets egendom. Utöver boförteckningen upprättar boförvaltaren även en gäldenärsförteckning. Boförvaltaren redogör även för grundläggande information om företagets verksamhet och huvudsakliga orsaker till konkursen samt eventuella faktorer som kan påverka konkursförfarandet och granskningen av företaget. Även om ansvaret ligger på boförvaltaren är ägaren av företaget skyldig att lämna över de uppgifter boförvaltaren behöver samt bekräfta att boförteckningen är korrekt. (Suomi.fi, 2020)

Praxis är att boförteckning och gäldenärsutredning upprättas inom två månader från att konkursförfarandet inletts. Detta då utredningarna ligger till grund för hur konkursförfarandet ska fortgå. Till näst bestämmer boförvaltaren en bevakningsdag som infaller 1–2 månader efter beslutet om den. Bevakningsdagen är den sista dagen då borgenärerna kan meddela vilka fordringar de har på företaget. Med anmälningarna som grund upprättar boförvaltaren en utdelningsförteckning med information om hur de återstående medlen ska fördelas mellan borgenärerna. Förslaget skickas till de borgenärer som begärt det och företaget som sökts i konkurs. (Suomi.fi, 2020)

Ägaren av företaget som sökts i konkurs kan bestrida en fordran om hen anser att det angivna beloppet är felaktigt. Detta görs skriftligen till boförvaltaren senast en månad efter att utdelningsförteckningens förslag upprättades. Även borgenärer kan bestrida en fordran om den felaktiga fordringen innehas av en borgenär som enligt förmånsrätten har rätt till betalning före borgenären som bestrider fordran. Efter detta går boförvaltaren genom förslaget till utdelningsförteckning och beaktar eventuella bestridanden. Ändringar förs in i förslaget, boförvaltaren upprättar den egentliga utdelningsförteckningen och lämnar sedan in den till domstolen i fråga. Domstolens uppgift är att granska utdelningsförteckningen samt dess bestridanden och sedan fastställer domstolen utdelningsförteckningen. (Suomi.fi, 2020)

Nästa steg innebär att boförvaltaren utreder konkursboet och omvandlar egendomen till pengar. Hen betalar sedan kostnaderna för konkursförfarandet med dessa medel. Efter det betalas de återstående medlen ut till borgenärerna enligt den utdelningsförteckning som upprättats. Avslutningsvis har boförvaltaren i uppgift att upprätta en slutredovisning som redogör för ur konkursboet förvaltats och hur medlen utdelats till borgenärerna. Vid ett borgenärssammanträde godkänns slutredovisningen och boförvaltaren får i uppgift att meddela Rättsregistercentralen om att den är godkänd. Efter detta är konkursen avslutad och företaget som söktes i konkurs läggs ner. (Suomi.fi, 2020)

2.2. Bokföringsbrott i små och stora företag

Jennings (2002, oktober) lyfter fram att trots att de största fallen av bokföringsbrott och bedrägerier rör stora företag som Enron, Worldcom och Imclone kan man inte bortse från risken för bokföringsbrott och bedrägerier i små lokala företag. Ekobrottsmyndigheten (2020) visar på statistik som stöder detta antagande om småföretag. Enligt Ekobrottsmyndigheten (2020) gällde majoriteten av de 8188 misstänkta fallen av ekonomiska brott år 2015 (i Sverige) småföretag som var tidigare ostraffade. Ekobrottsmyndigheten (2020) menar att majoriteten av brotten beror på otillräcklig kunskap, slarv, sjukdomar eller en sämre lönsamhet i företaget.

Jennings (2002, oktober) menar att ett företag kan skydda sig mot både avsiktliga bedrägerier och oavsiktliga misstag genom att dokumentera processerna för grundläggande utbetalningar och inbetalningsförfaranden samt genom att identifiera antalet personer som måste vara involverade för att en förlust ska kunna uppstå. Vidare menar Jennings (2002, oktober) att både den verkställande direktören (eller motsvarande) och revisorn bör gå igenom dokumentation om företagets bokföringsprocesser och se till att det finns kontrollmetoder och att det finns någon som är ansvarig för dessa kontroller.

Ett enkelt sätt att redogöra för lönsamhet är enligt Jennings (2002, oktober) genom en enkel revision där man verifierar tillgångar och skulder. Jennings (2002, oktober) menar att detta görs genom att räkna varulagret, stämma av kundfordringarna med kunderna, kontrollräkna kassan och se till att skulderna är korrekta. Vidare menar Jennings (2002, oktober) att eget kapital är skillnaden mellan de totala tillgångarna och de totala skulderna. En förändring i det egna kapitalet beror enligt Jennings (2002, oktober) på en vinst eller förlust i företaget. Denna metod är enligt Jennings (2002, oktober) dock inte tillräcklig om syftet är att skydda företaget mot bedrägerier eller oavsiktliga misstag eftersom revisionen av balansräkningen endast visar på företagets ekonomiska läge efter bedrägeriet eller det oavsiktliga misstaget.

Både Jennings (2002, oktober) och Ekobrottsmyndigheten (2020) menar som tidigare nämnt att ekonomiska brott är vanliga inom småföretag och Jennings (2002, oktober)

menar att detta delvis kan förklaras med att revisionen av småföretag ofta görs enligt den ovannämnda metoden där man utgår från balansräkningen. Att användningen av balansräkningsmetoden vid revisionen av småföretag är vanligt förekommande beror enligt Jennings (2002, oktober) på bland annat att företaget inte har systematiska kontrollmetoder och att metoden är billig att använda.

Jennings (2002, oktober) menar att ett systematiskt förhållningssätt är nödvändigt eftersom individer kan göra misstag som kostar företaget ansevärliga summor om de inte upptäcks. Det systematiska förhållningssättet grundar sig enligt Jennings (2002, oktober) på att företaget dokumenterar procedurer för inbetalningar och utbetalningar samt skiljer på arbetsuppgifter och processer på ett sådant sätt att det skulle krävas att anställda går i maskopi för att bedrägerier eller misstag skulle uppstå eller gå obemärkta.

2.2.1. Enron

Enron grundades 1985 genom en fusion av företagen Houston Natural Gas och Internorth som var verksamma inom marknaden för rörledningar för naturgas. Förändringar i regleringen av naturgasmarknaden i USA under mitten av 1980-talet ledde till att prissättningen avreglerades och möjliggjorde flexibla avtal mellan producenter av naturgas och rörledningsföretag. Denna avreglering ledde även till en ökad mängd transaktioner på spotmarknaden. För att öka sin tillväxt tillämpade Enron en diversifieringsstrategi som gick ut på att gå in på marknaden för handel med naturgas. Modellen utökades till att inkludera handel med elkraft, kol, stål, papper, pappersmassa, vatten och fiberbredbandskapacitet. (Healy & Palepu, 2003)

Mellan åren 1990 och slutet av 1998 ökade Enrons aktie med 311 procent vilket endast var något mer än Standard & Poor's 500 (S&P 500). Under 1999 ökade Enrons aktie med 56 procent och följande år med 87 procent medan S&P 500 ökade med 20 procent 1999 och sjönk med 10 procent följande år. Aktiemarknaden hade höga förväntningar på Enron, vilket bland annat syntes i att börsvärde var 70 gånger större än vinsten och sex gånger Enrons balansvärde. När kollapsen av Enron var ett faktum ett år senare hade aktiepriset sjunkit till nära noll. (Healy & Palepu, 2003)

Enron lyckades trots att det fanns ett system för att övervaka företag dölja sin verkliga prestation genom ifrågasättbara redovisnings- och finansieringsmetoder. Utöver att dölja sin faktiska prestation genom dessa metoder lyckades man även pumpa upp aktiepriset till ohållbara nivåer. Två typer av problem kring Enrons redovisning visade sig vara speciellt problematiska: Enrons handel med kontrakt som sträckte sig över en lång tid och Enrons användande av skalföretag avsedda för ett specifikt syfte. Enron tog upp framtida intäkter och kostnader för avtal som kunde sträcka sig över 20 år under det år som avtalet tecknades. De framtida intäkterna och kostnaderna togs upp enligt nuvärdesmetoden. Denna metod innebar att Enrons ledning måste göra mycket osäkra antaganden om framtida energipriser och räntor. Enron använde sig även av skalföretag för att undvika bland annat att ta upp skulder för företagsförvärv i bokföringen. Regelsättarna för redovisning har haft skilda åsikter om hur transaktioner med dessa skalföretag bör tas upp i redovisningen och ofta har man tagit upp transaktionerna på ett sådant sätt att redovisningen och den ekonomiska verkligheten inte stämmer överens. (Healy & Palepu, 2003)

Det stora problemet inom Enron var en bristfällig kontroll och övervakning. Skulden för att dessa problem fick fortgå inom Enron tillskrivs ofta revisorerna, advokaterna och analytikerna. En av de bakomliggande orsakerna till att aktiepriset pumpades upp var att ledningen fick en stor andel av sin kompensation i form av aktieoptioner i företaget. Syftet med att kompensera ledningen i form av aktieoptioner var att deras intresse skulle vara i linje med aktieägarnas. Eftersom det inte fanns några krav på att ledningen skulle behålla dessa aktier under en längre tid motiverades ledningen snarare till att pumpa upp aktiepriset på kort sikt än att arbeta för att skapa värde på längre sikt. (Healy & Palepu, 2003)

2.2.2. Worldcom

I mitten av 2002 meddelade Worldcom, då USA:s näst största företag inom telekommunikation, att man hade rapporterat för hög vinst 2001 och det första kvartalet 2002. Vinsten som hade rapporterats var 3,8 miljarder dollar större än det faktiska resultatet. Under 1990-talet stötte Worldcom på ekonomiska problem i form av en lägre efterfrågan till följd av en övermättad marknad för telekommunikation i USA. De

ekonomiska problemen drabbade inte bara Worldcom utan flera andra företag inom branschen, bland annat Enron som hade stora investeringar i internetprojekt. Mellan januari 2000 och juli 2002 sjönk Worldcoms stamaktiers värde från 150 miljarder dollar till 150 miljoner dollar. (Lyke & Jickling, 2002)

I juni 2002 meddelade Worldcom att man hade tagit upp 3,8 miljarder dollar i linjekostnader som investeringar istället för löpande kostnader. Dessa linjekostnader avsåg utgifter som Worldcom betalat till andra företag för att få använda deras telekommunikationsnätverk. Genom att flytta dessa kostnader till ett kapitalkonto ökade resultatet (då kostnaderna inte togs upp i resultaträkningen) och tillgångarna växte i form av investeringar. Om felet inte hade upptäckts hade Worldcom kunnat fördela kostnaderna på flera framtida år i form av avskrivningar istället för att ta upp kostnaderna direkt i resultaträkningen året de uppstod. (Lyke & Jickling, 2002)

Worldcom hade blivit utfrågade tidigare av Securities and Exchange Commission (SEC) angående företagets redovisning och efter uttalandet om de felaktigt upptagna kostnaderna meddelade Worldcom att man även utredde möjliga fel i reservkontona. De felaktigt upptagna kostnaderna upptäcktes av Worldcoms interna revisor som tog upp problemet med ekonomidirektören och kontrollern. Senare tog internrevisorn upp problemet med ordföranden för Worldcoms revisionskommitté som förde vidare problemet till Worldcoms revisionsfirma KPMG. Worldcom hade haft Arthur Andersen som revisionsfirma fram till maj 2002 (även Enron hade Arthur Andersen som revisionsfirma) men de nekade till att de skulle blivit konsulterade i ärendet och att ansvaret inte låg hos dem. (Lyke & Jickling, 2002)

3. Metod

I avhandlingens tredje kapitel presenteras forskningsmetoden, skydd av personuppgifter, dokumentförstöring och fallstudie som forskningsmetod.

3.1. Forskningsmetod

I avhandlingen studeras två rättsfall av bokföringsbrott vid konkurs i småföretag. Metoden som används är den kvalitativa metoden fallstudie. Materialet som används i avhandlingen är tidigare publicerade studier inom området, lagtexter, myndighetsinformation och de två utvalda rättsfallen av bokföringsbrott vid konkurs i småföretag.

För att ge en teoretisk grund till avhandlingen presenteras teorier om bakomliggande orsaker till bokföringsbrott, definitionen av bokföringsbrott enligt finsk lag, handläggningen av bokföringsbrott i Finland, konkursförfarandet i Finland samt bokföringsbrott i små och stora företag. Som exempelfall för bokföringsbrott i stora företag används Enron och Worldcom.

Forskningsarbetet inleds med att kontakta de 20 tingsrätterna i Finland och begära ut domar i fall av bokföringsbrott, grovt bokföringsbrott, bokföringsbrott av oaktsamhet och bokföringsförseelse. I den första kontakten med tingsrätterna begärdes rättsfall som fått dom 2018 ut. Nästa steg var att granska de domar som kommit i retur närmare och den tingsrätt som returnerat utförliga domar på svenska kontaktades en andra gång. Baserat på denna avgränsning föll valet på Ålands tingsrätt varifrån jag begärde ut domar för tidsperioden 2010–2018.

3.2. Genomgång av domar

Domarna som är med i avhandlingen presenteras utförligt för läsaren då materialet inte är lättillgängligt även om det är offentligt och läsaren har en möjlighet att begära ut det från Ålands tingsrätt. Datum och bransch har tagits med då det inte går att identifiera personuppgifter direkt från dessa. Domarna är ungefär 15 sidor långa och har i avhandlingen kortats ner enligt att den väsentliga informationen presenteras och fokus har lagts vid avhandlingens syfte då det funnits flera åtalspunkter i domarna. Företagens namn, de åtalades namn, vittnens namn samt övriga individer kopplade till fallen har anonymiserats.

3.1. Skydd av personuppgifter

Domarna från tingsrätterna innehåller personuppgifter (bl.a. namn och personnummer) samt uppgifter om företag (bl.a. företagsnamn och FO-nummer). För att dessa uppgifter ska hållas säkra och individerna och företagen förbli anonyma lagras domarna lokalt i en kopia. I avhandlingen anonymiseras den åtalade, företaget, vittnen och andra inblandade parter. För att ge läsaren en kontext nämns företagets bransch och domarna genomgås grundligt.

3.2. Dokumentförstöring

Domarna mottas per epost enligt instruktion från tingsrätten och förvaras lokalt på en lösenordskyddad dator som endast skribenten av avhandlingen har tillgång till. Epost med bifogade domar raderas genast då domen är kopierad till datorn. I det fall domarna skrivs ut görs det via säker utskrift vid Åbo Akademi där det krävs att användaren loggar in vid skrivaren för att dokumentet ska skrivas ut, således kan ingen annan få tag på dokumentet. Då utskrifterna fyllt sitt syfte förstörs de för att de inte ska kunna läsas av någon annan än skribenten som begärt ut dem från tingsrätten.

3.3. Fallstudie som metod

Denscombe (2000) anser att fallstudier vanligen riktar in sig på ett eller två fall. Gemensamt för alla fallstudier är enligt Denscombe (2000) dock att man har ett smalt fokus och inte använder sig av ett brett spektrum. Målsättningen i en fallstudie är enligt

Denscombe (2000) att belysa det generella genom att man granskar det enskilda. Fallstudien går in på djupet och till skillnad från exempelvis en enkätstudie har man möjlighet att studera saker i detalj och upptäcka saker som inte kommit fram i en ytligare studie (Denscombe, 2000).

Denscombe (2000) lyfter fram att en fallstudie tenderar att ha en mer överblickande syn där man inte bara beaktar enskilda faktorer utan försöker se processen som en helhet. En annan fördel med fallstudien är att man använder sig av naturlig miljö till skillnad från en konstlad miljö (Denscombe, 2000). I avhandlingen granskas rättsfall som beskriver hur individerna agerat i sin naturliga miljö, d.v.s. jag har inte haft möjlighet att påverka parterna i fallen. Avslutningsvis menar Denscombe (2000) att en av fallstudiens starka sidor är att man kan välja mellan många olika metoder.

Denscombe (2000) menar att man i en fallstudie ofta väljer ett fåtal fall bland en stor mängd. Enligt Denscombe (2000) är det viktigt att man kan motivera sitt val. I avhandlingen motiveras valet av fall genom att göra avgränsningar. En styrka med fallstudien är att man kan upptäcka subtiliteter och komplicerade situationer (Denscombe, 2000). Detta leder till att det blir svårare, men inte omöjligt att göra generaliseringar (Denscombe, 2009). Bland annat beror generaliserbarheten på fallens fysiska, sociala, historiska och institutionella lokalisering (Denscombe, 2000).

Vidare menar Denscombe (2000) att fallstudien behöver ha distinkta gränser för att inte glida över i andra sociala fenomen. I avhandlingen är fallen avgränsade till företagen och informationen som lyfts fram i domarna. Den huvudsakliga fördelen med fallstudien är att man fokuserar på ett fåtal enheter och således kan man upptäcka och granska små subtiliteter (Denscombe, 2000). Fallstudien tillåter även att man använder sig av många olika metoder (Denscombe, 2000). Vidare menar Denscombe (2000) att fallstudien som metod passar bra om man syftar till att bygga eller pröva teorier. Avslutningsvis lyfter Denscombe (2000) fram att fallstudien passar mycket bra vid småskalig forskning.

Den huvudsakliga nackdelen med fallstudien är att trovärdigheten i eventuella generaliseringar då man fokuserat på ett eller ett fåtal fall (Denscombe, 2000). Vidare menar Denscombe (2000) att fallstudien producerar mjuka data som ibland beskyllts för att inte möta de krav på forskning som finns inom samhällsvetenskaper. Enligt Denscombe (2000) kan det i en fallstudie även vara svårt att sätta gränser, att få tillträde till fallstudiens miljö är en tidskrävande process och det kan vara svårt att undersöka situationer som de naturligt uppträder.

4. Genomgång av fall

I avhandlingens fjärde kapitel presenteras de två fallen av bokföringsbrott i småföretag som ligger till grund för avhandlingen.

Fall 1 avser

- Företag A
- Bokföringsbyrån
- Svarande A
- Vittne A – Anställd vid Företag A
- Vittne B – Tidigare anställd vid Företag A
- Vittne C – Bokförare vid Bokföringsbyrån
- Vittne D – Kriminalinspektör vid CKP (Centralkriminalpolisen)

Fall 2 avser

- Företag B
- Svarande B
- Konkursboet – Företag B:s konkursbo
- Revisorn – Revisor för Företag B med utbildningen ekonomie magister
- Bokföraren – Bokförare för Företag B som är utbildad revisor
- Vittne E – Ekonom och kriminalinspektör

4.1. Fall 1 – Hotell

Fall 1 rör ett hotell på Åland (Företag A) där den som var ansvarig för bokföringen (Svarande A) åtalades för grovt bokföringsbrott (åtalspunkt 1). Företag A var ett aktiebolag som var verksamt inom hotellbranschen på Åland. Företag A grundades 15.4.2008 och försattes i konkurs 7.4.2011. Brotten ägde rum under en tvåårsperiod mellan 19.3.2009 och 7.4.2011. Svarande A var ansvarig för Företag A:s bokföring då

hen har varit den enda styrelsemedlemmen samt ansvarat för den operativa verksamheten i Företag A. Svarande A hade underlåtit att bokföra affärshändelser och upprätta bokslut samt i bokföringen tagit in vilseledande och oriktiga uppgifter enligt sex punkter nedan. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

4.1.1. Åklagarens straffanspråk

Punkt A gäller att det inte hade registrerats några affärshändelser i bokföringen från och med 1.8.2009. Punkt B avser att det för räkenskapsperioden 1.5.2009 – 30.4.2010 inte upprättats ett bokslut. Punkt C avser att kontantbetalningar inte utan dröjsmål noterats kronologiskt per dag i bokföringen, avsaknad av kassabokföring, samt avsaknad av försäljningsredovisningar från de två kassasystemen i Företag A. Försäljningsredovisningen *Sales summary* saknas från och med 1.9.2010 och *Restaurangredovisning* saknas från och med 1.1.2011. Punkt D gäller att det från Företag A:s bankkonto överförts 1 022,26 euro till Svarande A:s bankkonto som ersättning för att hen betalat bolagets utgifter med egna medel. För dessa utgifter saknas verifikat (exempelvis kvitton). Punkt E gäller att det från Företag A:s bankkonto överförts 1 275,61 euro till en anställds bankkonto (Vittne A) som ersättning för att hen betalat bolagets utgifter med egna medel. För dessa utgifter saknas verifikat. Punkt F avser att det i Företag A:s balansräkning per den 30.4.2009 upptas ett banklån om 17 000 euro som långfristigt främmande kapital trots att banklånet står i Svarande A:s namn. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

Åklagaren anser att Svarande A genom sitt agerande försvårat möjligheten att få en riktig och tillräcklig bild av resultatet av Företag A:s verksamhet och ekonomiska ställning. Bokföringen av affärshändelserna mellan 1.8.2009 och 7.4.2011 (Företag A försattes i konkurs 7.4.2011) är totalt försummad. Över 3 000 affärshändelser har inte upptagits i bokföringen under denna period. Under perioden 1.8.2009 – 7.4.2011 har insättningarna på Företag A:s bankkonto uppgått till 510 672,82 euro och uttagen uppgått till 532 373,29 euro. Kassaredovisningen är försummad till väsentliga delar från och med 1.9.2010. Avsaknaden av försäljningsrapporterna från och med 1.9.2010 respektive 1.1.2011 leder till att omsättningen inte kan räknas ut på ett tillförlitligt sätt. För perioden 1.5.2009 – 30.4.2010 har bokslutet helt försummats. Baserat på ovanstående omständigheter anser

åklagaren att bokföringsbrottet som helhet har varit grovt. Åklagaren yrkar även på att Svarande A ska ersätta bevisningskostnaderna i åtalspunkt 1 (grovt bokföringsbrott). (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

4.1.2. Svaromål

Svarande A anser att hen inte begått grovt bokföringsbrott samt att hen inte skulle haft uppsåt att begå något brott. Fram till och med mars 2011 har Svarande A lämnat in allt bokföringsmaterial till Bokföringsbyrån. Bokföringsbyrån har tagit emot materialet men inte bokfört affärshändelserna. Svarande A menar att hen inte haft råd att betala Bokföringsbyrån och att hen varit av uppfattningen att hen kan betala lite åt gången och då skulle Bokföringsbyrån efter hand bokföra affärshändelserna. Svarande A har inte insett att bokföringen blivit ogjord. Bokföringsbyrån skötte fram till konkursen 7.4.2011 Företag A:s löneutbetalningar. Svarande A medger att hen varit ansvarig för bokföringen och bokslutet inom Företag A men bestrider att hen skulle tagit in oriktiga och vilseledande uppgifter i bokföringen. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

På punkterna A och B går det inte att bestrida att det är som åklagaren anfört men, Svarande A har dock samlat ihop och ombesörjt inlämningen av verifikaten till Bokföringsbyrån. På punkt C menar Svarande A att redovisningarna har gjorts och förts till Bokföringsbyrån men att de av en anledning hen inte kan förklara inte längre finns kvar. På punkterna D och E menar Svarande A att det inte går att bestrida att det gått till enligt vad åklagaren anfört. Svarande A påpekar dock att Företag A varit skyldig pengar till Svarande A och Vittne A då de hade betalat Företag A:s utgifter. På punkt F menar Svarande A att lånet tagits i hans namn och genast betalats till Företag A:s bankkonto och att hen inte förstått att hen borde uppgett att det var fråga om ett lån mellan Svarande A och Företag A. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

Svarande A anser att brottet som helhet inte bör bedömas som grovt. Det har förflutit fyra till sex år sedan gärningstidpunkten vilket har gjort det svårare för Svarande A att försvara sig. Kvitton har försvunnit under den tid som förflutit. Svarande A menar att den långa tid som förflutit sedan brottet begicks är en strafflindringsgrund om hen tillräknas brott

enligt åtalspunkt 1. Svarande A menar att bevisningskostnaderna för att höra Vittne B i rätten ska belasta staten och inte Svarande A. Enligt Svarande A hade det inte varit nödvändigt att höra Vittne B om det inte varit för att hen redan rest till tingsrätten. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

4.1.3. Domskäl

Svarande A tillräknas åtalspunkt 1 grovt bokföringsbrott enligt åklagarens gärningsbeskrivning. Svarande A har varit ensam styrelsemedlem och operativt ansvarig för Företag A och är således ansvarig för bokföringen och bokslutet i Företag A. Vittne C som skötte företag A:s bokföring och löneutbetalning på Bokföringsbyrån berättar att hen från och med 1.8.2009 fortsatt att ta emot verifikat från Företag A men att hen endast lagt verifikaten i mappar och inte bokfört affärshändelserna. Vidare menar Vittne C (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135): ”De hade nog meddelat att de inte gör något om de inte får betalt. Detta måste ha gjorts muntligen.” (s. 4). Tingsrätten anser att det inte varit en optimal lösning att Vittne C efter 1.8.2009 fortsatt att ta emot verifikaten från Svarande A eller någon av hans anställda, men att orsaken till att man fortsatt ta emot materialet varit en överenskommelse om att ifall Svarande A betalar sina fakturor till Bokföringsbyrån görs bokföringen i ett senare skede. Slutligen ligger ansvaret för bokföringen hos Svarande A enligt tingsrätten. Svarande A borde enligt tingsrätten försäkrat sig om att bokföringen blev gjord. Vidare lyfter tingsrätten fram att Svarande A menat att hen inte frågat Bokföringsbyrån vad som varit gjort och hen har inte heller reagerat på att det aldrig gjordes ett bokslut för perioden 1.5.2009 – 30.4.2010. Tingsrätten menar att Svarande A haft en vägande orsak att kontrollera att affärshändelser registrerats då det egna kapitalet upptagits till – 134 757 euro i det senaste bokslutet för Företag A (bokslutet per den 30.4.2009). Tingsrätten anser att Svarande A inte saknat uppsåt baserat på dessa omständigheter. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

På punkt C i åtalspunkt 1 menar Svarande A att redovisningarna gjorts och inlämnats till Bokföringsbyrån. Vittne B var anställd i Företag A från och med 1.1.2009 till början av september 2010 och har under den tiden skött företagets hotellsida och pappersarbetet kring den. Försäljningsrapporterna saknas från och med 1.9.2010 respektive 1.1.2011, d.v.s. efter att Vittne B avslutat anställningen vid Företag A. Vittne D är

kriminalinspektör vid centralkriminalpolisen och har upprättat en granskningsberättelse för Företag A:s bokföring. Allt sparad bokföringsmaterial hos Bokföringsbyrån har enligt Vittne C överlämnats till Vittne D. Enligt granskningsberättelsen har det i bokföringsmaterialet inte funnits en kassabokföring eller kassakladd. Vittne B kunde inte bekräfta Svarande A:s påstående om att försäljningsrapporterna skulle ha lämnats in till Bokföringsbyrån då hen avslutat sin anställning i samband med och innan rapporterna saknas. Baserat på skriftlig bevisning samt Vittne C och Vittne D:s redogörelse anser tingsrätten att punkt C i åtalspunkt 1 är styrkt. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

På punkterna D och E i åtalspunkt 1 påstår Svarande A inte att hen skulle ha lämnat in verifikaten till Bokföringsbyrån, och tingsrätten menar att det är ostridigt att verifikaten saknas. Med detta som grund anser tingsrätten punkterna D och E i åtalspunkt 1 vara styrkta. På punkt F i åtalspunkt 1 anser tingsrätten den vara styrkt baserat på Svarande A:s medgivande och den skriftliga bevisningen. Gällande att Svarande A genom sitt agerande skulle ha försvårat möjligheten att få en riktig och tillräcklig bild av resultatet av Företag A:s verksamhet och ekonomiska ställning anser tingsrätten det vara styrkt baserat på skriftlig bevisning. I den skriftliga bevisningen finns bland annat boförvaltarens gäldenärsutredning som konstaterar att det är omöjligt att bedöma till vilken grad bokföringsmaterialet ger en korrekt och fullständig bild av Företag A:s resultat och balans. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

Tingsrätten beaktar omständigheterna gällande att Svarande A försvårat möjligheten att få en riktig och tillräcklig bild av resultatet av Företag A:s verksamhet och ekonomiska ställning i sitt beslut att bokföringsbrottet som helhet anses vara grovt. Baserat på tidigare nämnda omständigheter har tingsrätten ansett att rekvisitet för grovt bokföringsbrott är uppfyllt. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

4.1.4. Dom

Tingsrätten menar att Vittne D:s granskningsberättelse blev klar i juni 2013, åtalet väcktes ett år senare och rättegången hölls 15 månader efter att åtal väcktes. Under omständigheten att preskriptionstiden för grovt bokföringsbrott är 10 år anser tingsrätten

inte att det förflutit en sådan mellan att brottet begicks och domen gavs att det skulle utgöra en strafflindring. Tingsrätten menar dock att man beaktat att brottet begicks för mer än fyra år sedan. Åklagaren har yrkat på att Svarande A döms till villkorligt fängelse i fem till sex månader. Tingsrätten menar att Svarande A inte haft en ekonomisk utbildning, verksamheten har gått dåligt från början samt att det inte framgått att Svarande A begått brottet i syfte att dölja något. Med detta som grund beslutade tingsrätten att Svarande A döms till villkorligt fängelse i fyra månader för grovt bokföringsbrott enligt åtalpunkt 1. Svarande A ålades att betala hälften av kostnaderna för att höra Vittne B (219 euro) och alla kostnader som uppstod vid hörande av Vittne D (243) till staten (totalt 462 euro). Svarande A ålades även att betala 1 773,20 euro till staten för sin försvarare. Domen har vunnit laga kraft. (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135)

4.2. Fall 2 – Konsultföretag

Fall 2 rör ett företag på Åland (Företag B) där den som ansvarat för bokföringen (Svarande B) åtalades för bland annat grovt bokföringsbrott. Företag B var ett aktiebolag som var verksamt inom branschen övrig provisionshandel med annat specialsortiment. Företag B grundades 16.10.1991 och försattes i konkurs 2.12.2009. Åklagaren menar att åtalpunkt 1 (grovt bokföringsbrott) ägt rum mellan 1.10.2006 och 2.12.2009. Svarande B har varit ansvarig för Företag B:s bokföring då hen har varit styrelseordförande samt ansvarig för verksamheten. Svarande B har underlåtit att bokföra affärshändelser, på ett lagstridigt sätt upprättat bokslut samt tagit in oriktiga och vilseledande uppgifter i bokföringen enligt fem punkter i åtalpunkt 1. Svarande B åtalas även för grov oredlighet som gäldenär enligt åtalpunkt 2 samt grovt gäldenärsbedrägeri enligt åtalpunkt 3. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

4.2.1. Åklagarens straffanspråk

Enligt punkt A saknas det balansböcker, bilageuppgifter samt balansspecifikationer i boksluten för tre räkenskapsperioder: 1.10.2006 – 30.9.2007, 1.10.2007 – 30.9.2008 samt 1.10.2008 – 30.9.2009. Enligt punkt B menar åklagaren att inkomstverifikat saknas för största delen av bokföringen då inkomstbokföringen baserar sig på kontoutdrag. Enligt åklagaren saknas det för räkenskapsperioden 1.10.2006 – 30.9.2007 inkomstverifikat för 33 296,31 euro och under perioden har försäljningen uppgått till 39 817,68 euro. För

räkenskapsperioden 1.10.2007 – 30.9.2008 saknas inkomstverifikat för 36 502,57 euro då försäljningen uppgått till 38 193,31 euro. Åklagaren menar även att det saknas inkomstverifikat för 37 377,59 euro under räkenskapsperioden 1.10.2008 – 30.9.2009 då försäljningen uppgått till 38 213,36 euro. På punkt C menar åklagaren att kontohändelserna i april 2009 (två insättningar som uppgår till 3 077,50 euro och femton uttag som uppgår till 2 755,43 euro) inte har bokförts utan att man istället bokfört differensen mellan bankkontots saldo per den 31.3.2009 och 30.4.2009 enligt bankkonto (debet) och reseförskott (kredit). (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

Enligt punkt D menar åklagaren att det per den 8.1.2010 (det vill säga ungefär en månad efter att Företag B försatts i konkurs) registrerats 91 200 euro i löner för Svarande B. Dessa löner har bokats enligt att 45 600 euro avser 1.10.2007 – 30.9.2008 och 45 600 euro avser 1.10.2008 – 30.9.2009. Vidare menar åklagaren att det inte har registrerats lönekostnader (vare sig utbetalningar eller skulder) under räkenskapsperioderna mellan 1.10.2005 och 30.9.2009. Lönen som registrerats för 1.10.2007 – 30.9.2008 strider enligt åklagaren mot bokföringslagen som säger att bokslut ska upprättas senast fyra månader efter utgången av räkenskapsperioden. Lönen har registrerats den 8.1.2010 och bokslutet innehåller således inte denna uppgift. Åklagaren menar att de bokförda lönerna per den 8.1.2010 inte varit rimliga ur ett företagsekonomiskt hänseende och därmed varit en efterhandskonstruktion efter konkursen, vilket gör de bokförda lönerna både falska och vilseledande. Att lönerna inte varit rimliga ur ett företagsekonomiskt hänseende grundar åklagaren på att de uppgått till 45 600 euro per år då omsättningen under dessa år varit 39 961,31 euro respektive 38 213,36 euro. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

På punkt E menar åklagaren att kontot reseförskott haft ett saldo på 125 878,27 euro per den 30.9.2009 samt att Företag B betalat ut 3 500 euro i reseförskott till Svarande B under perioden 1.10.2009 – 2.12.2009. Då Företag B försattes i konkurs uppgick saldot på kontot för reseförskott således till 129 378,27 euro. Åklagaren menar att det under de tre räkenskapsperioderna mellan 1.10.2006 – 30.9.2009 inte registrerats motsvarande resekostnader i bokföringen. Resekostnaderna har enligt åklagaren uppgått till sammanlagt uppgått till 12 598,20 euro under de tre perioderna: 5 577,68 euro den första av de nämnda perioderna; 5 635,82 euro den andra perioden; 1 384,70 euro den tredje

perioden. Utöver dessa resekostnader har Svarande B till boförvaltaren lämnat in fem reseräkningar, fyra med bilagor för 2008 och en utan bilagor för 2009, som uppgår till 4 557,48 euro. Svarande B har till ett belopp av 32 556,78 euro lämnat in betalda biljetter, hotellräkningar, restaurangkvitton med mera till boförvaltaren. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

På punkt E menar åklagaren vidare att det inte är möjligt att bekräfta att samtliga verifikat hört till Företag B:s verksamhet. I det material som Svarande B lämnat till boförvaltaren har det även funnits verifikat som rör resekostnader för Svarande B:s partner. Åklagaren menar att Företag B:s resultat setts som väsentligt mycket bättre än det verkliga resultatet då resekostnaderna till största delen inte bokförts som kostnader. Då utbetalningarna för resor registrerats som reseförskott har en oproportionerligt stor fordran uppstått i balansräkningen vilket lett till att Företag B:s tillgångar vid konkursen till över 95 procent bestått av reseförskott utbetalade till Svarande B. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

Åklagaren menar att Svarande B genom sitt agerande försvårat möjligheten att få en riktig och tillräcklig bild av den ekonomiska ställningen och resultatet av Företag B:s verksamhet. Vidare menar åklagaren att bokföringen av lönekostnader helt har försummats och bokföringen av resekostnader har försummats till väsentliga delar. De utbetalda reseförskotten till Svarande B och de lönekostnader Svarande B påstått vara riktiga har utgjort de absolut största posterna i Företag B:s bokslut. Åklagaren menar att Företag B kommit på obestånd senast under den räkenskapsperiod som utgick den 30.9.2007 (dock sannolikt ännu tidigare) om de påstådda kostnadsposterna hade registrerats och kostnadsförts enligt bokföringslagen. Uppgifterna i bokföringen har uppenbart varit vilseledande och oriktiga då de påstådda lönekostnaderna är större än Företag B:s årliga omsättning och det saknas verifikat för resekostnader som uppgår till 92 264,01 euro. Baserat på att de oriktiga och vilseledande uppgifterna avser höga belopp samt tidigare nämnda omständigheter anser åklagaren bokföringsbrottet som helhet vara grovt. Åklagaren yrkar även på att Svarande B ska ersätta bevisningskostnaderna i åtalpunkterna 1–3. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

4.2.2. Övriga målsägandes straffyrkande

Skatteförvaltningen menar att Svarande B bör dömas för grov oredlighet som gäldenär samt grovt gäldenärsbedrägeri. Konkursboet för Företag B förenar sig i åklagarens straffyrkande på åtalspunkterna 2–3 och yrkar på att Svarande B bör ersätt konkursboet 114 820,79 euro för den ekonomiska skada hen orsakat. Konkursboet yrkar även på att Svarande B bör ersätta konkursboets rättegångskostnader. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

4.2.3. Svaromål

Svarande B menar att hen inte begått något brott och att rättegångskostnaderna bör ersättas av staten. Vidare menar Svarande B att konkursboets ersättningsyrkande bör förkastas eller jämkas till noll euro. Svarande B medger att bokföringen skett med en fördröjning men att det fortfarande varit möjligt att få en rättvisande bild baserat på det material som funnits. Lönen på 92 000 euro är enligt försvaret korrekt då Svarande B inte tagit ut lön på fyra år. Detta borde enligt Svarande B bokats upp som lön. Vidare menar försvaret att det ingått i verksamheten att resa ofta, att Svarande B har rätt till dagtraktamenten och kilometerersättningar samt att reseförskotten baserats på verkliga kostnader som varit Företag B till nytta. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

Försvaret hänvisar även till ett läkarintyg inlämnat av Svarande B som enligt försvaret påvisar varför bokföringen inte alltid skett i tid. Om Svarande B döms till ett straff bör Svarande B:s ålder och hälsotillstånd beaktas. Svarande B menar att hen anlitat en revisor (revisorn) före konkursen som hade i arbetsuppgift att gå igenom verifikat och korrigera bokföringen. Företag B försattes i konkurs innan revisorns arbete blev färdigt. Svarande B menar att hen inte haft syftet att göra någon ekonomisk vinning och att hen öppet redogjort för omständigheterna för bokföraren. Vidare anser försvaret att om Svarande B döms för något brott har det inte varit grovt då ingen omfattande vinning eftersträvats. Ytterligare förmildrande omständigheter är enligt försvaret att borgenärerna inte lidit någon avsevärd skada då skulderna vid konkursen uppgått till 21 000 euro varav 16 000 euro varit skatteskulder. Försvaret menar även att fordringarna preskriberats och att skadan inte kan vara större än skuldernas belopp vid konkursens inledande.

4.2.4. Domskäl

Svarande B tillräknas enligt åtalpunkt 1–3 grovt bokföringsbrott, oredlighet som gäldenär samt gäldenärsbedrägeri. Tingsrätten anser att åtalpunkt 1 är styrkt enligt åklagarens gärningsbeskrivning men menar att verifikat avseende resekostnader saknas för 53 771,44 euro. Tingsrätten baserar sitt tillräknande på skriftlig bevisning i målet, förhör med vittnen samt Svarande B:s partiella medgivanden. Tingsrätten menar att Svarande B i förhör medgett att en stor bokföringsmiss inträffat. Vittne E som är kriminalinspektör har upprättat en granskningsberättelse mottog 850 kvitton att gå igenom. Enligt Vittne E är det svårt att med veta med säkerhet om de ej bokförda verifikat som Svarande B lämnat in till boförvaltaren och revisorn avser Företag B:s verksamhet. Svarande B har inte lämnat in verifikat för alla resekostnader till bokföraren och Företag B:s tillgångar har till största del bestått av en fordran på Svarande B (reseförskott). I granskningsberättelsen av Vittne E konstateras det att Svarande B inte avser att återbetala fordringarna vilket lett till att man nedskrivit finansieringstillgångar samt eget kapital enligt motsvarande belopp. Även Vittne E menar att resultatet i Företag B sett mycket bättre ut än i verkligheten på grund av hur resekostnaderna beaktats. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

Tingsrätten menar även att otvivelaktigt att lönerna har registrerats först efter att Företag B försattes i konkurs. Lönekostnaderna har upptagits till ett för högt belopp baserat på Företag B:s omsättning och lönekostnaderna för perioden 1.10.2007 – 30.9.2008 har registrerats i strid med bokföringslagen. Vittne E konstaterar i sin granskningsberättelse att det inte går att säkerställa att inkomsterna bokförts korrekt då Svarande B trots uppmaningar inte lämnat in agenturavtal och inkomstverifikat. Tingsrätten anser att punkterna A – C enligt åklagarens anförande stämmer. Vidare menar tingsrätten att bristerna i bokföringen varit grova till den grad att de försvårar möjligheten att få en tillräcklig och riktig bild av Företag B:s resultat och ekonomiska ställning. Tingsrätten anser inte att Svarande B:s påstående att det trots allt går att få en rättvisande bild av verksamheten är korrekt. Svarande B har i rätten berättat om arbetsresorna, hur många dagar per år hen rest samt hur många kilometer hen kört men tingsrätten anser att det svårt att veta om dessa uppgifter är korrekta då reseräkningar saknas. Således har bokföringen av resekostnader till väsentliga delar försummats. Trots att Svarande B uppgett en

lönefordran om 91 200 euro efter konkursen anser tingsrätten att bokföringen av lönekostnader helt försumrats. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

Tingsrätten anser inte att frågan om grovt bokföringsbrott bör bedömas annorlunda baserat på att Svarande B anlitat en revisor och till revisorn lämnat (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302) ”...en låda med obokade reseräkningar.” (s. 7). Revisorn har i förhör berättat att avsikten med uppdraget var att korrigera tidigare års beskattningar och att det uppdraget således hade en beskattningsinfallsvinkel. Svarande B har agerat på samma sätt både före och efter hen anlidade revisorn. Tingsrätten påpekar att reseförskottkontots saldo ökat från 84 186,75 euro den 30.9.2006 till 129 378,27 euro den 30.9.2009 trots att Svarande B bör varit medveten om att förfarandet inte var korrekt. I gäldenärsutredningen framgår det att en revisor redan den 12.5.1999 i sin revisionsberättelse och revisionsrapport konstaterat att det i bokföringen för Företag B funnits ett reseförskott till Svarande B om 47 438,13 finska Mark som inte redogjorts för på ett korrekt sätt. Denna revisor påpekade även att sättet fordran hanterats på både påverkar resultatet väsentligt och beslutet om att eventuellt försätta Företag B i likvidation. Vidare påpekade revisorn att om det handlade om ett lån till en ägare i bolaget i sådana fall var i strid med aktiebolagslagen. Bokföraren har påpekat att hen sagt åt Svarande B att kontakta skattebyrån för att förklara sig. Bokföraren har ansett att saldot för reseförskott ökat varje år och att det varit en skuld som Svarande B bör betala tillbaka till Företag B. Tingsrätten anser att Svarande B kontinuerligt agerat på samma sätt trots att hen fått varningar som sitt agerande från olika håll. Bevisningen är tillräcklig för att styrka åtalet för grovt bokföringsbrott enligt åtalspunkt 1. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

4.2.5. Dom

Tingsrätten anser att Svarande B har rätt till 40 000 euro i lön (20 000 euro per år) baserat på Högsta domstolens dom 2011:64. Från de resekostnader som saknar verifikat (53 771,44 euro) dras två års lön av (40 000 euro) och således har Svarande A orsakat konkursboet en skada om 13 771,44 euro som hen ska återbetala konkursboet. Tingsrätten anser inte att fordran ska nedsättas då den orsakats med uppsåt. Försvaret har anfört att konkursboets fordran bör preskriberas men tingsrätten menar att en skuld som grundar sig på ett brott inte bör preskriberas under tiden åtal kan väckas eller brottmålet inte är

avgjort i domstol. Tingsrätten ålade Svarande B att betala konkursboets rättegångskostnader i åtalspunkterna 1–3 om 2 356 euro. Vidare ålades Svarande B att betala bevisningskostnaderna om 235 euro. Svarande B tillräknades ett grovt bokföringsbrott, ett fall av oredlighet som gäldenär och ett gäldenärsbedrägeri. Läkarintyget inlämnat av Svarande B visar att hen under en längre tid varit i en svår livssituation. Svarande B har dock lyft för mycket medel ur Företag B i form av reseförskott redan innan livssituationen enligt läkarintyg försvårades. Tingsrätten menar att man i straffmätningen till viss mån beaktat Svarande B:s hälsotillstånd och livssituation enligt läkarintyget från 2.11.2015 men att hälsotillståndet inte varit försvagat till den grad att det skulle påverka straffmätningen väsentligt. (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302)

Svarande B har även lyft fram sin ålder som en grund för strafflindring men tingsrätten menar att Svarande B:s ålder inte är mycket hög och med beaktande att hen döms till ett villkorligt straff bör åldern inte påverka straffets längd. Åklagaren yrkade på ett villkorligt fängelsestraff om tio månader. Tingsrätten ansåg att straffets längd bör vara åtta månader med beaktande av att brotten i åtalspunkterna 2–3 inte varit kvalificerade. Då Svarande B inte har anteckningar i straffregistret sedan tidigare bör straffet vara villkorligt. Svarande B dömdes såldes till ett gemensamt straff om åtta månaders villkorligt fängelse för brotten i åtalspunkterna 1–3. Vidare ålades Svarande B att ersätta staten 235 euro för bevisningskostnader samt konkursboet för Företag B 13 771,44 euro för ekonomisk skada och 2 356 euro för rättegångskostnader. Domen har vunnit laga kraft.

5. Resultat

I avhandlingens femte kapitel presenteras resultaten av forskningsarbetet.

I fall 1 dömdes Svarande A till fyra månaders villkorligt fängelse för grovt bokföringsbrott samt att betala delar av kostnaderna för att höra Vittne B, alla kostnader för att höra Vittne D och kostnaderna för sin försvarare. I fall 2 dömdes Svarande B till åtta månaders villkorligt fängelse för grovt bokföringsbrott och gäldenärsbrott. Svarande B ålades även att ersätta staten för bevisningskostnader, att ersätta konkursboet för ekonomisk skada samt att betala kostnaderna för sin försvarare. I fall 1 har det förekommit otydligheter i kommunikationen mellan Bokföringsbyrån och Företag A. Angående att Bokföringsbyrån inte skulle sköta bokföringen innan Företag A betalat sina räkningar säger Vittne C i förhör (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135): ”De hade nog meddelat att de inte gör något om de inte får betalt. Detta måste ha gjorts muntligen.” (s. 4). I fall 2 är det tydligare att man ansett att Svarande B medvetet försökt ta med kostnader på ett felaktigt sätt och till ett mycket högt belopp. Angående detta menade domaren att det i de felaktigt bokförda reseförskotten ingår (Ålands tingsrätts dom i mål R13/302): ”...bensinkostnader, parkeringsavgifter och även biltvätt. Utgifter för restaurang, representation, *bulla och vin...*” (s. 8). Förutom detta hade Svarande B även tagit upp utgifter för sin partner för påstådda arbetsresor till södern.

I fall 1 ansåg domaren att Svarande A (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135) ”...inte haft någon ekonomisk utbildning och verksamheten har från början gått dåligt, till den grad dåligt att medel med vilka svaranden kunnat betala bokföringsbyråns fakturor saknats.” (s. 6). Vidare ansåg domaren att Svarande A inte begått brottet för att dölja några oegentligheter (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135). Baserat på bevisning och dessa omständigheter menar domaren att fyra månaders villkorligt fängelse anses vara ett rimligt straff (Ålands tingsrätts dom i mål R14/135). Fyra månaders villkorligt fängelse är minimistraffet för bokföringsbrott. Baserat på bevisning och domarens påpekanden har

Svarande A inte haft tillräcklig kunskap om bokföring och hen har heller inte försökt dölja något annat brott med sitt agerande.

I fall 2 ansåg domaren att Svarande B agerat lagstridigt trots varningar hen fått från olika håll (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302). Baserat på bevisningen och omständigheterna ansåg domaren att Svarande B uppfyllt rekvisitet för grovt bokföringsbrott (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302). Domaren bedömde att åtta månaders villkorligt fängelse var ett rimligt straff för grovt bokföringsbrott och gäldenärsbrott med beaktande att gäldenärsbrotten inte varit kvalificerade (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302). Åtta månaders villkorligt fängelse är ett dubbelt högre straff än i fall 1. Gäldenärsbrott räknades in i straffmätningen för Svarande B och det är tydligt att domaren ansåg att Svarande B på åtalpunkten grovt bokföringsbrott fått information om att hen agerat lagstridigt och trots detta hade hen fortsatt att agera lagstridigt.

I både fall 1 och fall 2 har svaranden försvårat möjligheten att få en riktig och tillräcklig bild av företagets ekonomiska ställning och resultatet av verksamheten. I de två fall som granskats i avhandlingen är vikten av riktiga och tillräckliga uppgifter i bokslutet av speciell vikt då det varit fråga om konkurs i båda fall. Om uppgifterna i bokföringen och bokslutet inte är riktiga och tillräckliga försvårar det för boförvaltaren då hen ska upprätta boförteckningen, gäldenärsutredningen och utdelningsförteckning. I båda fall korrigerades uppgifterna i den mån det gick men i fall 1 saknades över 3 000 verifikat och två kassarapporter för flera månader vilket ledde till att en tillförlitlig omsättning inte kunde räknas ut. I fall 2 gick en del av de felaktiga posterna att korrigera men reseförskotten var felaktigt upptagna under en lång tidsperiod. Reseförskotten kunde inte korrigeras på ett tillförlitligt sätt då korrekta reseräkningar saknades och det förflutit en längre tidsperiod vilket gjorde uppskattningar av beloppen osäkra.

Fall 1 och fall 2 skiljer sig åt i svarandes agerande och följderna av detta agerande. I fall 1 har Svarande A försökt sköta verksamheten som gick dåligt redan innan hen tog över den. Svarande A har lämnat bokföringsmaterialet till Bokföringsbyrån men bokföringen har blivit ogjord på grund av att Svarande A inte betalat räkningarna till Bokföringsbyrån. De ogjorda kassabokföringarna beror enligt bevisningen på att Svarande A inte förstått

att göra dessa då en tidigare anställd tagit hand om dem tills hen slutade arbeta för Företag A. Svarande A borde enligt åklagaren reagerat på att bokföringen för en hel räkenskapsperiod förblivit ogjord. I övrigt har Svarande A inte haft tillräcklig ekonomisk kunskap för att förstå vad som varit fel i hens agerande.

I fall 2 har Svarande B försökt lyfta en orimligt hög lön ur företaget, felaktigt registrerat och tagit ut ersättning för resekostnader till ett omfattande belopp (om resekostnaderna registrerats på ett korrekt sätt hade verksamheten hamnat på obestånd i ett tidigt skede) samt fortsatt med sitt agerande trots varningar från olika håll. Svarande B har enligt åklagaren (Ålands tingsrätt dom i mål R13/302) medvetet agerat lagstridigt och försökt tillskansa sig en personlig vinning.

I fall 1 tenderar bevisningen och domarens åsikter att tyda på att Svarande A inte medvetet agerat för att begå ett bokföringsbrott. Hen har dock varit ansvarig för bokföringen och åtminstone avsaknaden av bokslutet för en räkenskapsperiod då Företag A hade ett eget kapital om – 134 757 euro borde varit en varningsklocka för att något var allvarligt fel. I fall 2 tyder bevisningen och domarens åsikter mer på att Svarande B medvetet struntat i varningar och agerat för sin egen vinning, speciellt då konkursprocessen inletts.

Till skillnad från fallet Enron har svarandena i fall 1 och fall 2 agerat ensamma och lagvidrigheterna har inte varit systematiska. I fall 1 har Svarande A till stora delar inte haft tillräcklig ekonomisk kunskap för att sköta verksamheten medan Svarande B i fall 2 medvetet struntat i varningarna. Svarande B har agerat på ett liknande sätt som i fallet Enron där man varit medvetna om felaktigheterna och försökt att dölja dem. Om vi jämför fall 1 och fall 2 med fallet Worldcom ser vi igen samma tendenser som när vi jämför med Enron, Svarande B har medvetet struntat i varningar och agerat för sin eller bolagets vinning medan Svarande A till stora delar har försökt sköta verksamheten men inte haft tillräcklig ekonomisk kunskap.

I domen för fall 1 sätts felaktiga och saknade uppgifter inte i relation till företagets storlek. I fall 2 diskuteras uppgifternas storlek inte heller desto mer än att domaren nämner att en

lön om 45 600 euro per år inte är skälig och rimlig då omsättningen varit under 40 000 euro per år. Från bevisningen i fall 1 går det däremot att tyda att insättningar på Företag A:s bankkonto uppgått till ungefär 510 000 euro under perioden 1.8.2009 – 7.4.2011 och uttagen under samma period uppgått till över 530 000 euro. Sett till att insättningar och uttag under en tidsperiod om ett och ett halvt år varit över en halv miljon euro vardera har inte de felaktiga beloppen varit avsevärt höga. I fall 2 har Svarande B däremot felaktigt registrerat reseförskott till ett sådant värde att Företag B:s tillgångar vid konkursen till 95 procent bestod av utbetalade reseförskott. Det är svårt att exakt säga hur felaktigheternas storlek i förhållande till omsättning i fallen påverkat straffmätningen då domaren inte uttalar sig om det. Däremot kan vi uttyda att det i fall 1 handlar om mindre belopp och i fall 2 högre belopp, båda svaranden har dock ansetts vara skyldiga till grovt bokföringsbrott. I fall 1 saknades över 3 000 verifikat men igen går det inte att säga hur stort antalet är relativt sett då bokföringens totala omfattning inte nämns i domen.

Både Korsell-Emanuelsson (2003) och Huang et al. (2016) lyfter fram bedrägeritriangeln där ett bokföringsbrott är en kombination av motiv, tillfälle och rationalisering. I fall 1 har Svarande A inte medvetet agerat felaktigt men i några av de punkter åklagaren lyfter fram har Svarande A inte reagerat på felaktigheter som är tillräckligt väsentliga för att hen borde förstått att något var fel. Svarande A har agerat för att Företag A ska kunna fortsätta sin verksamhet men då hen inte varit medveten om felen som uppstått i redovisningen är det inte rakt av ett motiv i den form som Korsell-Emanuelsson (2003) och Huang et al. (2016) lyfter fram. Svarande A har inte medvetet agerat lagstridigt för att rädda företaget utan har inte haft tillräckligt ekonomisk kunskap för att sköta verksamheten. Således har det heller inte uppstått ett tillfälle att begå ett bokföringsbrott och Svarande A har inte försökt rationalisera sitt agerande.

I fall 2 har Svarande B haft ett motiv d.v.s. att tillskansa sig en personlig vinning. Baserat på domen är det svårt att säga om Svarande B varit medveten om möjligheten i och med en kommande konkurs men det tyder på att hen varit det då man försökt att lyfta en orimlig lönesumma retroaktivt i samband med konkursen. Det är även svårt att säga hur Svarande B rationaliserat sitt agerande men eftersom hen anser att hen inte agerat lagstridigt finns det en form av rationaliserande med i bilden. Båda svarande har reagerat

på en kris i enlighet med vad Korsell-Emanuelsson (2003) beskriver. Dock är det svårt att säga att Svarande A varit medveten om krisen baserat på hans agerande, troligtvis har hen försökt sköta verksamheten men inte varit medveten om felaktigheterna. Svarande B å andra sidan har tydligt försökt tillskansa sig en personlig vinning ur den kris som uppstod i företaget.

Om vi ser till bedrägeridiamanten som Rustianiri et al. (2019) skapat är det svårt att säga att Svarande A haft förmåga att medvetet begå bokföringsbrott. Ser vi till fall 2 är det däremot tydligare att Svarande B haft förmåga att strunta i de olika varningarna och hen har även agerat i syfte att tillskansa sig en personlig vinning. Svarande A faller inte inom ramen för listiga förövare som är en del av modellen av Erkan och Erturan (2019) medan Svarande B kan anses falla inom ramen för dessa individer. I fall 1 har det inte förekommit några varningar från externrevisorer medan det i fall 2 funnits varningar från dem trots att revisionsprocessen enligt Erkan och Erturan (2019) inte är utvecklad för att upptäcka bedrägerier. I både fall 1 och 2 saknas den interrevisionsprocess som Erkan och Erturan (2019) lyfter fram.

Teorierna om bedrägeritriangeln, bedrägeridiamanten och bedrägeriundrandragandetriangeln stämmer delvis in på de två fall av bokföringsbrott i småföretag som undersökts i avhandlingen. Som det lyfts fram tidigare i detta kapitel är dock inte teorierna perfekta när det gäller småföretag. Det finns oftast inte rum för fel i ett större företag då det finns experter att konsultera och övervakning från ovan i hierarkin. Däremot har det i fall 1 funnits utrymme för omedvetna misstag då kunskap har saknats. Även individens förmåga är inte rakt av anpassningsbar som faktor när det gäller småföretag. Om individen medvetet kringgår praxis och regler eller struntar i varningar kan det handla om att individen har förmågan att försöka begå ett bokföringsbrott. Men om det handlar om omedvetna misstag kan vi inte dra slutsatsen att det handlar om en förmåga som individen utnyttjar.

Bedrägeriundrandragandetriangeln är svår att anpassa till småföretag då det ofta inte finns en interrevisionsprocess och även faktorerna listiga förövare och externa revisorer som inte har i uppgift att granska bedrägerier är inte direkt anpassningsbara.

6. Avslutande diskussion

I avhandlingens sjätte kapitel diskuteras begränsningar med studien och förslag till vidare forskning.

Studien har avgränsats till två fall av bokföringsbrott i småföretag som varit verksamma på Åland. Detta gör det svårt att dra generaliserbara slutsatser för småföretag. Dock ger det en viktig insyn i hur bokföringsbrott i småföretag (som står för 98 procent av företagen i Finland) skiljer sig från bokföringsbrott i större företag och de teorier som skapats baserat på bedrägerier i stora företag.

I fall 1 hade Bokföringsbyrån en central roll och enligt strafflagen (39/1889) kan den som fått i uppdrag att sköta bokföringen dömas för bokföringsbrott. Detta leder till frågan om Bokföringsbyrån i fall 1 borde agerat annorlunda och varit tydligare då man meddelat Företag A att man inte kommer att sköta bokföringen före man betalar fakturorna. Vidare forskning om bokföringsbyråns roll i fall av bokföringsbrott i småföretag skulle vara relevant och bidra till ett forskningsområde som fått lite uppmärksamhet. Det skulle även vara intressant med vidare forskning där ett större sampel inkluderas och man intervjuar inblandade parter samt domaren i fallet. Detta skulle bidra till en större kunskap om bokföringsbrott i småföretag som hittills varit ett begränsat forskningsområde.

Tidigare modeller om hur förövaren agerar och hur agerandet kan förhindras verkar vara baserade på större företag eftersom de inte är helt anpassningsbara på de två fallen av bokföringsbrott i småföretag. Det skulle vara viktigt att bedriva vidare forskning som fokuserar på hur bokföringsbrott i småföretag kan förhindras.

Källförteckning

Bokföringslag 1336/1997

Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga projekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur

Ekobrottsmyndigheten. (2020*). *Ekobrottsmyndighetens lägesbild om ekonomisk brottslighet i Sverige 2016-2018*. Hämtad 2020-11-05, från <https://www.ekobrottsmyndigheten.se/Documents/Brottsforebyggande/Ekobrottsmyndighetens%20lägesbild%202016-2018.pdf>

Erkan, E., & Erturan, I. E. (2019). Fraud Evasion Triangle: Why Can Fraud Not Be Detected?. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 5(4), 35-45. Doi: 10.32602/jafas.2019.36

Företagarna i Finland. (2021). *Företagande i Finland*. Hämtad 2021-05-03, från <https://www.yrittajat.fi/foretagarna-i-finland/foretagande-i-finland-316225>

Healy, P. M., & Palepu, K. G. (2003). The Fall of Enron. *The Journal of Economic Perspectives*, 17(2), 3-26. Doi: 10.1257/089533003765888403

Huang, S. Y., Lin, C.-C., Chiu, A.-A., & Yen, D. C. (2016). Fraud detection using fraud triangle risk factors. *Information Systems Frontiers*, 19(6), 1343-1356. Doi: 10.1007/s10796-016-9647-9

Jennings R. L. (2002, oktober). How to Prevent Accounting Fraud. *Impressions*, 26(8), 56-60. Hämtad 2020-11-05, från https://go-gale-com.ezproxy.vasa.abo.fi/ps/retrieve.do?tabID=T003&resultListType=RESULT_LIST&searchResultsType=SingleTab&hitCount=1&searchType=AdvancedSearchForm&curr

[ntPosition=1&docId=GALE%7CA92802689&docType=Article&sort=RELEVANCE&contentSegment=ZGPP-MOD1&prodId=ITOF&pageNum=1&contentSet=GALE%7CA92802689&searchId=R1&userGroupName=aboacad&inPS=true](https://www.gale.com/docId/GALE%7CA92802689&docType=Article&sort=RELEVANCE&contentSegment=ZGPP-MOD1&prodId=ITOF&pageNum=1&contentSet=GALE%7CA92802689&searchId=R1&userGroupName=aboacad&inPS=true)

Korsell-Emanuelsson, L. (2003). *Förebygga ekobrott – Behov och metoder*. Brottsförebyggandet rådet. Hämtad 2020-12-16, från https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800014942/1371914730198/2003_1_forebygga_ekobrott.pdf

Kreditinstitutlag 121/2007

Lag om investeringstjänster 747/2012

Lyke, B., & Jickling, M. (2002). *WorldCom. The Accounting Scandal*. (CRS Report for Congress). Hämtad 2020-11-22, från https://www.everycrsreport.com/files/20020829_RS21253_e7ed921fa695fd4b8a0986316b6cd894a557e163.pdf

Rustiarini, N. W., T. S., Nurkholis, N., & Andayani, W. (2019). Why people commit public procurement fraud? The fraud diamond review. *Journal of Public Procurement*, 19(4), 345-362. Doi: 10.1108/JOPP-02-2019-0012

Segal, S. Y. (2016). Accounting frauds – a review of advanced technologies to detect and prevent frauds. *Economics and Business Review*, 2(4). Doi: 10.18559/ebr.2016.4.3

Skatteförvaltningen. (2020). *Brottsbekämpning*. Hämtad 2020-11-07 från https://www.vero.fi/sv/grå-ekonomi-brottslighet/bekämpning/rikostorjunta_sv/

Skatteförvaltningen. (2021). *Brottsbekämpning*. Hämtad 2021-04-26, från https://www.vero.fi/sv/grå-ekonomi-brottslighet/bekämpning/rikostorjunta_sv/

Statistikcentralen. (2020). *Brott och deras upplärning efter Polisinsättningar, Brott, År och Uppgifter*. Hämtad 2020-11-05, från http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin_oik_rpk_tiet/statfin_rpk_pxt_11cg_px/table/tableViewLayout1/

Strafflag 39/1889. Hämtad 2020-11-07, från <https://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Suomi.fi. (2021). *Konkursförfarande*. Hämtad 2021-05-04, från <https://www.suomi.fi/foretag/forandringar-och-krissituationer/nedlaggning-av-foretagsverksamhet/guide/konkurs/konkursforfarande>

Tutino, M., & Merlo, M. (2019). Accounting fraud: A literature review. *Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions*, 9(1). Doi: 10.22495/rgcv9i1p1

Ålands tingsrätts dom i mål R13/302

Ålands tingsrätts dom i mål R14/135